

Justyna Orłowska¹

Percepcja ryzyka mieszkańców Malediwów. Jak zmiany klimatu odbiera społeczność najbardziej narażona na ich skutki?

Malediwy są uważane za jedno z państw najbardziej narażonych na skutki zmian klimatu. Składające się z niewielkich rozmiarów wysp koralowych, mogą podlegać podmywaniu w wyniku podnoszenia się poziomu morza, będącego jedną z konsekwencji globalnego ocieplenia. Prowokuje to pytania o lokalne spojrzenie na to zagrożenie i podejmowane strategie adaptacyjne. Przeprowadzone na Malediwach badania jakościowe wskazują jednak, że ich mieszkańcy zaprzeczają faktom naukowym prognozującym rychłe zalanie wysp. Odpowiedzi na pytanie, dlaczego tak się dzieje, dostarcza kulturowa teoria ryzyka. Analiza kontekstu kulturowego pozwala na zbadanie, w jaki sposób mieszkańcy Malediwów podświadomie tworzą ranking zagrożeń. To z kolei umożliwia lepsze rozumienie percepcji zmian klimatu z lokalnej perspektywy, co jest niezbędne przy projektowaniu skutecznych polityk adaptacyjnych.

Słowa kluczowe: wzrost poziomu morza na Malediwach, antropologia zmian klimatu, kulturowa teoria ryzyka

Risk perception in Maldives. How climate change is seen
by one of the most vulnerable communities?

Maldives is considered one of the countries most vulnerable to the effects of climate change. Consisting of small-size coral islands, they can be soon inundated as a result of sea-level rise, which is one of the effects of global warming. This provokes questions on the local view on this threat and adaptation strategies being undertaken. Qualitative research conducted in Maldives shows, however, that their inhabitants deny scientific facts predicting imminent flooding of the islands. Cultural risk theory provides explanation on possible reasons for such state of the matter. Analysis of the cultural context allows

---

¹ Krajowy Ośrodek Zmian Klimatu, PIB-IOŚ, j.h.orlowska@gmail.com.

exploring how Maldivians prioritize threats. This, in turn, enables a better understanding of the perception of climate change from a local perspective, which is necessary when designing effective adaptation policies.

Keywords: sea-level rise in Maldives, anthropology of climate change, the cultural theory of risk

Wprowadzenie

Skutki zmian klimatu stanowią bardzo szczególny rodzaj zagrożenia. To wiele różnorodnych zjawisk wzajemnie od siebie zależnych, których efekty mogą pojawiać się stopniowo lub nagle w różnych regionach świata. Co więcej, niektóre procesy mogą być wprawione w ruch w niezauważalny gołym okiem sposób, a ich końcowy efekt – katastrofalny i trudny do przewidzenia. Dlatego niektórzy klimatolodzy posługują się określeniem *tipping point*, tzw. przestrzelenia, jako momentu, w którym światowy ekosystem będzie już tak bardzo naruszony w wyniku działalności człowieka, że szanse na zahamowanie zmian do bezpiecznego poziomu nie będą możliwe.

Taki opis zmian klimatu jako największego dziś zagrożenia wskazuje na ich ambiwalencję i enigmatyczny charakter. Jest to spójne z podejściem socjologów współczesności, jak Ulrich Beck czy Anthony Giddens, którzy uważają, że nowa jakość dzisiejszych wyzwań jest tym, co zasadniczo odróżnia czasy współczesne od przeszłości. Rozumienie zmian klimatu jako problemu wymykającego się prostemu opisowi znajduje swoje odzwierciedlenie w społecznym odbiorze. Przykład tego zjawiska zostanie opisany w tym artykule.

W artykule zostaną przedstawione wyniki kilkumiesięcznych badań terenowych z Malediwów, wysp koralowych uznawanych za jedno z najbardziej narażonych na skutki zmian klimatu. W obliczu stale rosnącego poziomu wód w oceanach, jako jednego z efektów globalnego ocieplenia i w konsekwencji topnienia pokrywy lodowej na Ziemi, niewielkie i bardzo płaskie wyspy najprawdopodobniej całkowicie zatoną w ciągu najbliższych kilkudziesięciu lat.

Pojawia się pytanie, jak żyje się w państwie z określoną datą ważności? Jak funkcjonować w ojczyźnie, która jest tak niestabilna? Małe państwa wyspiarskie oraz wybrzeża na całym świecie to regiony, które zostaną najdotkliwiej dotknięte przez podnoszenie się poziomu morza. Badanie tych miejsc, w których zmiany klimatu są najbardziej namacalne, jest szczególnie zasadne, zwłaszcza że wyobrażenie na temat tych regionów świata często mija się z rzeczywistością. W przypadku małych państw wyspiarskich dominuje przedstawianie ich jako biernych ofiar zmian klimatu, które są przerażone swoim położeniem. Takie ich przedstawianie z jednej strony bazuje na postkolonialnym wyobrażeniu miejsc odległych i słabo

zurbanizowanych, a z drugiej strony – na poczuciu winy państw rozwiniętych, co pozwala na lepszą pozycję w negocjacjach klimatycznych i rozszczenia finansowe.

Pogłębione badania terenowe pozwalają na odkłamywanie stereotypów dotyczących m.in. Malediwów i wskazują na wagę i wieloaspektowość lokalnego spojrzenia na zmiany klimatu. Poza aspektem poznawczym dotyczącym samego regionu badań celem artykułu jest zatem wskazanie, jakie czynniki społeczno-kulturowe wpływają na postrzeganie zmian klimatu w skali mikro. Świadomość społeczna tego problemu w ich wymiarze mitygacyjnym i adaptacyjnym jest bardzo ważna dla projektowania skutecznych polityk klimatycznych. Poznawanie spektrum wspomnianych czynników daje szansę na lepsze i uszyte na miarę środków zaradczych dla decydentów, przy jednoczesnym unikaniu marnowania środków na programy nieadekwatne w danych kontekstach kulturowych i regionach świata i nieakceptowane przez mieszkańców.

Malediwy – co trzeba o nich wiedzieć

Republika Malediwów to państwo wyspiarskie na Oceanie Indyjskim. Centralnie zlokalizowana stolica, Malé, znajduje się w odległości 600 km na południowy zachód od Indii i 750 km od Sri Lanki. Według ostatniego przeprowadzonego spisu powszechnego Malediwy mają 407 660 mieszkańców (National Bureau of Statistics..., 2015), ale obecne szacunki wskazują już na około 500 000. Mimo że lądowa powierzchnia kraju to około 300 km², wyspy są rozsiane na powierzchni aż 90 tys. km² oceanu. Państwo składa się zatem z licznych, niewielkich wysp koralowych, rozstrzelonych na dużej powierzchni. Malediwy układają się w 26 atoli, które są grzbietami podwodnego łańcucha wulkanów (Jędrusik 2005). Na mapie kraj wygląda na długi i „cienki”, dlatego handlarze indyjscy nazywali go *Māladīv* (z sanskr. *mālā* – girlanda i *dvīpa* – wyspa). Sami Malediwczyki mówią o sobie *dhivehi*, co oznacza „wyspiarze”, a swoim państwie – *Dhivehi Raajje*, czyli „Wyspiarskie Królestwo” (Maloney 1980: 1).

Ile jest wysp na Malediwach? Tego dokładnie nie wie nikt. Oficjalnie podaje się 1190, ale jest to liczba ruchoma, co wynika z morfologii archipelagu i ciągłych zmian, którym podlega ze względu na swoją delikatną budowę. Ich główny budulec jest organiczny i pochodzi z pozostałości koralowców, które narastały wokół kraterów. Rafa koralowa rośnie w kierunku światła słonecznego, a podwodne góry stopniowo się osadzają. W ten sposób powstają rafy koralowe w kształcie pierścienia, a wyspy powstałe na ich bazie charakteryzują się niewielkimi rozmiarami i niewielkimi wysokościami. W konsekwencji czyni je to niezwykle podatnymi na aktywność oceanu, monsuny i globalne podnoszenie się poziomu morza na skutek zmian klimatu (Kench et al. 2005).

Jak wskazuje Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) na podstawie obserwacji średniego globalnego poziomu wody w latach 1971–2010, jest wysoce prawdopodobne, że będzie on nadal rósł z powodu topnienia czap lodowych. W kolejnych dziesięcioleciach tempo tego procesu prawdopodobnie wzrośnie, a przewidywany wzrost w latach 2081–2100 waha się od 26 cm do 82 cm w zależności od wysokości emisji gazów cieplarnianych (IPCC, 2013). Jak wspomniano, zjawiska te będą miały największy wpływ na państwa wyspiarskie, takie jak Malediwy, Tuvalu, Kiribati, Wyspy Marshalla, a także wszystkie regiony nadbrzeżne (Boano et al. 2007: 14–15).

Większość wysp na Malediwach jest niezamieszkałych i nie służy żadnym celom. Za wyspę zamieszkałą uważa się taką, na której przebywa na tyle dużo osób, by powstała potrzeba zbudowania meczetu – takich wysp jest 189. Ponadto około 150 jest w całości przeznaczonych na cele turystyczne jako wyspy-hotele (*Statistical Yearbook of Maldives*, 2018), a ponad 100 wysp „użytkowych” jest wykorzystywanych przez przemysł i rybaków, np. do suszenia ryb na słońcu. Centrum kraju stanowi najbardziej zaludniona wyspa Malé, którą zamieszkuje ponad 130 tys. osób (National Bureau of Statistics..., 2015) – tutaj znajdują się instytucje rządowe, uniwersytet, 30 meczetów, główne lotnisko i port handlowy. Malé jest drastycznie przeludnione, ponieważ wiele osób z wysp z całego kraju, a także z zagranicy (głównie z Bangladeszu) przyjeżdża tu do pracy. Powoduje to problemy mieszkaniowe na wielką skalę, wysoką przestępczość i zanieczyszczenia powietrza wynikające ze wzmożonego ruchu (motocykle i motorówki).

Malediwy są znane szerzej z mediów i oferty turystycznej, trzeba mieć jednak świadomość, że prezentowane w nich informacje dotyczą głównie wysp-hotele. Są to luksusowe resorty zajmujące całą wyspę (nie mieszka na nich lokalna ludność), do których można się dostać wyłącznie wynajętą taksówką powietrzną lub motorówką. Takie hotele mają własne restauracje, SPA i centra sportów wodnych. Codziennosc wysp-resortów bardzo różni się od tego, jak żyje się w innych miejscach w kraju. Malediwy są państwem muzułmańskim, w którym obowiązuje skromny, zakrywający ciało ubiór, prohibicja, zakaz spożywania wieprzowiny. Wyspy hotelowe są w tym sensie wyciągnięte poza nawias – wymienione zasady na nich nie obowiązują.

Taka polityka pozwalała na odseparowanie lokalnej ludności od kontaktu z niepożądanymi stylami życia, a turystom na swobodne spędzanie czasu. Od mniej więcej dziesięciu lat trwa trend rozwijania turystyki na lokalnych wyspach, zamieszkałych przez miejscową ludność. Celem zmiany podejścia był dostęp do nowych źródeł przychodów dla większej liczby mieszkańców Malediwów, a w kwestiach obyczajowych poszukiwane są kompromisy, jak np. zamknięte „plaże bikini” (Republic of Maldives..., 2007).

Percepcja zagrożeń w świetle kulturowej teorii ryzyka

Celem tego artykułu jest pokazanie, w jaki sposób mieszkańcy Malediwów odbierają swoją sytuację w świetle prognoz klimatologów o rosnącym poziomie wód w oceanach. Na początek warto scharakteryzować zagrożenie, o którym mowa. Pojęcie ryzyka jest definiowane różnorodnie, w zależności od dyscypliny i autora. Paradoksalnie zostało ono wprowadzone przez badaczy próbujących ująć ryzyko w modele matematyczne, które miały je przewidywać (Bernstein 1997: XV–XVIII).

Wielu myślicieli społecznych podkreśla niekontrolowalność ryzyka. Antropolożka Mary Douglas i politolog Aaron Wildavsky wskazują, że wszystkich możliwych zagrożeń jest nieskończenie wiele, a myślenie o nich wykracza poza ludzkie możliwości percepcji. Badanie ryzyka jest zatem zarządzaniem tym, co nieznanne, a konsekwencją jego rozmytej i trudnej do uchwycenia natury jest niemożność przewidzenia wszystkich jego konsekwencji (Douglas et al. 1983: 4). Z perspektywy wyjaśniania lokalnego odbioru zagrożenia, jakim są zmiany klimatu, szczególnie przydatna jest kulturowa teoria ryzyka. Zwraca ona uwagę na ukryte preferencje społeczeństw, tłumaczące specyficzne podejście do zagrożenia. Interpretacja każdego z nich zależy od tego, które z dostępnych informacji są uznane za ważne, a które – zostaną zignorowane. W tym kontekście pojawia się pytanie o reguły, które rządzą procesem uznawania czegoś za groźne (Douglas et al. 1983: 89).

Ponieważ zagrożeń jest wiele, społeczeństwa w zależności od sposobu swojej organizacji tworzą – w sposób nieuświadomiony – ich ranking. Tym samym kolektywna percepcja ryzyka staje się procesem społecznym, a strategie, które podejmują społeczeństwa, są konsekwencją ich przekonań. Zdaniem Douglas i Wildavsky'ego społeczności mogą mieć różne podejście do ryzyka: niektóre ich wręcz szukają, uważają za coś pozytywnego, szansę. Inne mają do niego awersję. Dla jeszcze innych pojęcie ryzyka może być zupełnie nieadekwatne – wszystko zależy od tego, jak dana kultura zarysowuje granice tego, co niebezpieczne.

Metodologia badań

Wyprawa terenowa, która dostarczyła głównych danych dla badania, trwała od września 2013 do lutego 2014 r. Rok wcześniej odbył się kilkudniowy pilotaż, który pozwolił na trafniejsze sformułowanie pytań badawczych². Podczas trwającej pięć i pół miesiąca głównej wyprawy terenowej udało się odwiedzić 25 wysp o różnym

² Pierwsze pytania badawcze dotyczyły strategii adaptacyjnych na Malediwach; badanie miało sprawdzić, jak mieszkańcy tonących wysp radzą sobie w sytuacji zalania ich w wyniku wzrostu

profilu (bezludne, zamieszkane, hotelowe) znajdujących się w różnych częściach kraju (północ, centrum, południe). Poza kryterium zróżnicowania lokalizacji, wielkości populacji i profilu wysp o ich doborze w dużej mierze zdecydowała także dostępność. Do wielu wysp na Malediwach bardzo trudno się dostać, a następnie się z nich wydostać. Podobny problem dotyczy zakwaterowania. W czasie badania tylko na niektórych wyspach istniały domy gościnne. Koniecznością było więc wybieranie tych, na których możliwy jest nocleg „po znajomości” i do których można dopłynąć publicznym, a więc przystępnym cenowo promem lub statkiem cargo (w przeciwieństwie do prywatnych motorówek). Ponadto do próby zostały włączone wyspy, które w dużym stopniu odczuły przejście przez Ocean Indyjski fali tsunami w 2004 r.³

Spośród wszystkich odwiedzonych wysp do analizy włączonych zostało osiem, na których udało się przeprowadzić wywiady. Są to: 1) Malé – stolica kraju; 2) Hulhumalé – sztuczna wyspa pełniąca funkcję przedmieścia stolicy; 3) Maafushi – silnie zniszczona w 2004 r. przez tsunami na Oceanie Indyjskim, dziś najpopularniejsza lokalna wyspa turystyczna (bazująca na rodzinnych domach gościnnych w przeciwieństwie do modelu wyspa-resort); 4) Dhuvaaferu – sztuczna wyspa, zbudowana na potrzeby emigrantów z całkowicie zniszczonej przez tsunami Kandholhudhoo; 5) Fonimagoodhoo – wyspa w całości zajęta przez luksusowy resort; 6) Kulhudhuffushi – stolica północnych atoli, częściowo zniszczona przez tsunami; 7) Kurinbee – przypadkowa wyspa z populacją poniżej tysiąca mieszkańców; 8) Addu – stolica południowej części kraju (rys. 1).

Głównym przedmiotem badania było poznanie percepcji zagrożenia, jakim są zmiany klimatu, przez mieszkańców kraju szczególnie narażonego na ich skutki. Jest to kraj wyspiarski, który poza swoją częścią przeznaczoną dla turystów jest hermetyczny i rzadko wystawiony na kontakt z osobami z zewnątrz (z innej wyspy, a tym bardziej z innego kraju czy kręgu kulturowego). Co więcej, dopiero od niedawna na Malediwach można swobodnie wypowiadać się na tematy polityczne, ale nadal nie można na religijne. Z tego względu Malediwczy nie są przyzwyczajeni do wyrażania swoich opinii i dzielenia się światopoglądem.

Delikatna natura poszukiwanych danych, a także dystans kulturowy między badaczem a badanymi zdecydował o wyborze narzędzi: obserwacji uczestniczącej i pogłębionych wywiadów jakościowych. Długotrwałe przebywanie w terenie pozwoliło na – przynajmniej częściowe – wniknięcie w lokalny ekosystem społeczno-kulturowy.

---

poziomu wód. Wyprawa pilotażowa zrewidowała te pytania, ponieważ okazało się, że Malediwczy uważają, że nie ma żadnego zagrożenia. W tym momencie pytanie zostało przeformułowane na: „Dlaczego mieszkańcy Malediwów uważają, że wzrost poziomu wód im nie zagraża?”

³ Według dostępnej wiedzy trzęsienia ziemi wywołujące tsunami nie mają związku ze zmianami klimatu. Ich skutki jednak dają pewne wyobrażenie bezpośrednich efektów zmian klimatu, takich jak niespodziewane i gwałtowne zjawiska pogodowe, np. tajfuny i wzrost poziomu morza.

GŁÓWNE WYSPIY ODWIEDZONE PODCZAS BADAŃ TERENOWYCH „MALEDIWY: WRZESIEŃ 2013 – LUTY 2014”

Rysunek 1. Mapa badania terenowego

Źródło: opracowanie własne.

714 *
0,32 KM² *

KURINBEE

HAA ALIF

HAA DHAALU

SHAVIYANI

NOONU

KULHUDHUFFSHI

6998 **
1,95 KM² **

4042 **
0,44 KM² **

DHUVAAFARU

RAA

BAA

LHAVIYANI

HULHUMALE

6998 **
1,95 KM² **

WYSPA OPUSZCZONA PO TSUNAMI
W 2004 ROKU
0,04 KM² **

KANDHOLHUDHOO

ALIF ALIF

ALIF DHAALU

FAAFU

DHAALU

THAA

LAAMU

RAAFU

VAAVU

MEEMU

MALE

6998 **
1,95 KM² **

POPULACJA
POWIERZCHNIA

MALE STOLICA

ODWIEDZONE WYSPIY

GAAP ALIF: NAZWA ATOLU

0 20 40 60 80 100 KM

1664 *
0,33 KM² *

MAAFUSHI

2724 **
0,63 KM² **

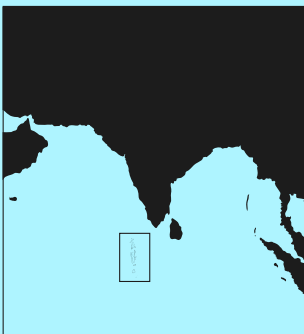
FEYDHOO

GAAFU ALIFU

GAAFU DHAALU

GNAVIYANI

SEENU

* Dane, które odebrałam bezpośrednio od Rady Wyspy, kiedy było to możliwe.
** Dane pochodzące ze spisu powszechnego z 2006 roku. Są to najnowsze oficjalne dane, choć trzeba wziąć pod uwagę, że liczba ludności może się różnić. Wpływają na to migracje ludności i wskaźnik przyrostu naturalnego. Rozmiar wysp również może różnić się od tego z 2006 roku z powodu ciągłych zmian lokalizacji linii brzożowej. W przypadku wyspy Dhuvafaru, która została zamieszkała już po censucie, podaje szacunkową liczbę mieszkańców.

Zamieszkanie u zwykłych osób (niezajmujących się turystami) i praca na uczelni, poznawanie podstaw lokalnego języka pozwoliły na wejście w różne społeczności, a następnie przeprowadzenie wywiadów z ich przedstawicielami. Dobór próby odbywał się na zasadzie kuli śniegowej, przedstawianie się np. jako „znajomej Ahmeda, zainteresowanej kulturą Malediwów” sprawiało, że badani chętniej umawiali się na rozmowy.

Podczas badania zastosowano wywiady półustrukturyzowane: miały one swoje ramy i tematy, które musiały zostać poruszone. Jednocześnie były prowadzone na tyle elastycznie, żeby rozmówcy mieli pełną swobodę wypowiedzi na tematy, które sami uznawali za istotne. Zastosowanie takiej techniki, w której odpowiedzi na pytania często ulegają przemieszaniu w stosunku do ramowego scenariusza, ale są prowadzone tak, że badany ma poczucie naturalnego wynikania kolejnych tematów z siebie, pozwalają uzyskać najbardziej spontaniczne wypowiedzi (Kaufmann 2010: 72–78).

Wywiady były prowadzone w języku angielskim lub dhivehi, lokalnym języku na Malediwach. Wszystkie zostały nagrane, a badaczka posiłkowała się jedynie ramowym scenariuszem, nie nanosząc na niego jednak odpowiedzi w trakcie rozmowy, aby nie peszyć rozmówcy. Dane metryczkowe i uwagi „na gorąco” były spisywane tuż po przeprowadzeniu wywiadu. Treść wywiadów została spisana, a analiza danych odbyła się na bazie transkrypcji w języku angielskim (w przypadku rozmowy z tłumaczką spisywano wyłącznie treści w języku angielskim).

Na ośmiu wymienionych wyżej wyspach zebrano 72 wywiady, w tym: 37 z mężczyznami, 31 z kobietami, a 4 w obecności kobiet i mężczyzn jednocześnie. Rozmówcy reprezentują różne grupy wiekowe: młodzi dorośli (18–35 lat) – 49 wywiadów, osoby w wieku średnim (36–65 lat) – 14 wywiadów, i osoby starsze (powyżej 65 lat) – 9 wywiadów. Rozmówcy reprezentowali typowe dla Malediwów zawody i sytuacje życiowe, wynikające z zapotrzebowania rynku i dość ograniczonych możliwości rozwoju zawodowego. Na Malediwach główne gałęzie gospodarki to: turystyka, rybołówstwo i szeroko rozumiana działalność usługowa. Wywiady przeprowadzono z 13 osobami związanymi z turystyką, 10 z działalnością usługową lub prowadzącymi własny biznes.

Najtrudniejszą do zbadania grupą byli rybacy, którzy spędzają sześć dni na morzu, a siódmego dnia, w piątek, kiedy są na wyspie, zajęci są sprawami domu i społeczności. Dlatego udało się porozmawiać tylko z jednym rybakiem, ale na temat specyfiki tej grupy pozyskano informacje „z drugiej ręki” od ich żon i dzieci.

Na każdej zamieszkaney wyspie na Malediwach znajduje się przynajmniej jeden meczet, przynajmniej jedna szkoła, urząd wyspy i klinika. Lokalnie można więc uzyskać zatrudnienie przede wszystkim w tych instytucjach. Tym samym przeprowadzono wywiady z 7 nauczycielami bądź wykładowcami, 11 studentami oraz 7 urzędnikami. Ponadto udało się porozmawiać z 5 pracownikami społecznymi,

5 osobami pracującymi w biurze, 4 gospodyniami domowymi, 5 osobami bezrobotnymi i 5 emerytami.

Ponadto przeprowadzono 30 wywiadów z ekspertami i przedstawicielami instytucji publicznych, co pozwoliło na uzupełnienie danych o bardziej obiektywną wiedzę, a także pozyskanie trudno dostępnej literatury i dokumentacji. Ponieważ badanie wymagało zagłębienia się w różne aspekty życia na Malediwach, przeprowadzono rozmowy z przedstawicielami ówczesnego Ministerstwa ds. Mieszkańcowskich, Infrastruktury i Środowiska, Ministerstwa ds. Islamu, Ministerstwa Turystyki, a także instytucji związanych bezpośrednio ze środowiskiem i zmianami klimatu, jak Malediwickim Centrum Meteorologii, Narodowe Centrum Zarządzania Katastrofami i Centrum Badań Morskich. W skład grupy rozmówców-ekspertów weszli także radni wyspy i przedstawiciele organizacji pozarządowych, w tym mających swoje przedstawicielstwa na Malediwach agencji Narodów Zjednoczonych.

Zmiany klimatu na Malediwach jako ryzyko uśpione

Według kulturowej teorii ryzyka każde społeczeństwo na swój sposób identyfikuje zagrożenia i nieświadomie tworzy ich ranking. Niezależnie od obiektywnych przesłanek niektóre ryzyka są przez nie widziane jako szczególnie niebezpieczne, a inne pozostają nawet niezauważane, uśpione. Metody badawcze użyte w poszukiwaniu odpowiedzi na postawione tutaj pytania pozwoliły rozpoznać, w jaki sposób Malediwczyki identyfikują i szeregują według ważności zagrożenia. Już podczas badania pilotażowego okazało się, że zmiany klimatu w ogóle nie są uznawane za jedno z nich.

W czasie zbierania danych kwestia zagrożenia Malediwców przez podnoszenie się poziomu morza nie była wywoływana przez badaczkę, ponieważ sprawdzano, czy pojawi się podczas wywiadu spontanicznie. Nikt z rozmówców sam z siebie nie wymienił go jednak jako ważnego problemu dla Malediwców. Kiedy temat był wprowadzany do rozmowy, tylko nieliczne osoby przyznawały, że jest to problem. W większości zaś budził zaskoczenie lub sceptycyzm. Pojawiły się zatem pytania o to, co – jeśli nie zalewanie – Malediwczyki uważają za najbardziej palące dla siebie problemy, a także dlaczego zmiany klimatu nie są traktowane jako ważne i realnie zagrażające.

Pogłębione wywiady, a także długotrwałe przebywanie w badanym świecie pozwoliły wczuć się w codzienność Malediwczyków i lepiej zrozumieć, skąd bierze się ta zaskakująca obojętność wobec oczywistego „z zewnątrz” problemu. W trakcie badań okazało się, że największym niepokojem mieszkańców jest niepewność związana z sytuacją polityczną i transformacją systemową. W 2008 r.

przeprowadzono na Malediwach pierwsze demokratyczne wybory, które zakończyły 30 lat autorytarnego reżimu Abdula Maumooona Gayooma. Było to efektem transformacji demokratycznej kraju, która formalnie zaczęły się od wprowadzenia systemu wielopartyjnego w 2004 r. Mimo że zmiany zachodziły w sposób stopniowy, dla samych mieszkańców, przywykłych do dekad reżimu, spowodowały znaczący przełom. Jednym z największych jego przejawów stała się możliwość swobodnego wypowiedzania się na tematy polityczne i ekspresji własnych poglądów. Wcześniej każde słowo sprzeciwu wobec Gayooma groziło torturami i więzieniem.

Demokratyzacja podzieliła społeczeństwo na dwie części: zwolenników Progresywnej Partii Malediwów Abdullaha Yamenna, spokrewnionego z byłym dyktatorem, i Demokratycznej Partii Malediwów Mohameda Nasheeda, popierającego reformy w kierunku większej liberalizacji. Podział ten widać na Malediwach gołym okiem, ponieważ mieszkańcy manifestują poparcie dla partii przez używanie ich kolorów (różowy dla partii Yameena i żółty dla Nasheeda), malując swoje domy i sklepy. Konflikt polityczny jest widoczny nie tylko w stolicy Malé, ale odbija się na poziomie społeczności mniejszych wysp i rodzin.

Badani przyznawali, że trudno jest pozostać neutralnym politycznie ze względu na presję wywieraną przez rodziny czy znajomych do popierania „różowych” lub „żółtych”. Można powiedzieć, że dla społeczeństwa malediwskiego wprowadzenie systemu wielopartyjnego było jak otworzenie puszkę Pandory. Podczas wywiadów badani narzekali, że reforma systemu odebrała im spokój. Malediwczy są przyzwyczajeni do prostolinijnego i powolnego trybu życia w kulturze, w której agresja jest uważana za przejaw złych manier. Debata polityczna i możliwość wyrażania opinii spowodowała natomiast jawne konflikty.

Jednym z tematów, w których zwolennicy obu partii szczególnie się różnią, może być podejście do wolności. Przeciwnicy liberalizacji kraju, uważają, że zakaz wyrażania opinii na tematy polityczne w czasach reżimu był uzasadniony, bo dzięki niemu było spokojnie. Rządy Gayooma charakteryzowało represjonowanie opozycjonistów, ale część Malediwczyków uważa, że porządek wynikający ze strachu przed ukaraniem pozwalał im na spokojne życie.

Można powiedzieć, że temat wolności przechodzi z dyskusji politycznej w ideologiczną. Wolność słowa na Malediwach nie obejmuje tematów religijnych. Islam jest oficjalną religią kraju, co określa konstytucja Republiki Malediwów ratyfikowana w 2008 r. (Hussain 2008). Wolność osobista Malediwczyków kończy się więc tam, gdzie zaczynają się zasady wyznaczone przez islam. Dyskusja ideologiczna wokół zagadnienia wolności przebiega zupełnie inaczej niż polityczna. Mało kto ma odwagę dyskutować z konstytucją, a tym bardziej z Koranem. Ci, którzy się na to decydują, czynią to albo z bezpiecznego dystansu, mieszkając za granicą, albo anonimowo z wykorzystaniem narzędzi internetowych. Jawne krytykowanie

islamowi mogłoby się zakończyć linczem⁴. Ogólny trend na współczesnych Malediwach to coraz bardziej ortodoksyjne podejście do zasad muzułmańskich.

W centrum debaty publicznej pozostaje kierunek dalszych reform. Niezależnie od opcji politycznej badani byli zgodni, że demokratyzacja przebiega nieudolnie, a społeczeństwo nie było na nią przygotowane. W obliczu zmiany systemowej i wiążących się z tym wyzwań współczesności temat wzrostu poziomu morza spada na koniec rankingu, a może nawet wypada z niego zupełnie. Nie oznacza to, że zupełnie nie istnieje, prawdopodobnie pozostaje głęboko nieuświadomiony. Można powiedzieć, że w społeczeństwie malediowskim jest ryzykiem uśpionym, co zostanie wyjaśnione w dalszej części artykułu.

Niestabilny dom

Po scharakteryzowaniu, jakie sprawy w największym stopniu zaprzatają głowy Malediwczyków i jakie problemy uważają za najistotniejsze, warto wyjaśnić, dlaczego podnoszenie się poziomu morza w następstwie globalnego ocieplenia nie jest jednym z nich. W międzynarodowym dyskursie wokół zmian klimatu często przedstawia się mieszkańców państw wyspiarskich jako bierne ofiary działalności państw rozwiniętych. Jednak rzeczywistość społeczno-kulturowa jest dużo bardziej skomplikowana. Przede wszystkim „zalewanie” malediowskich wysp jest dla ich mieszkańców naturalnym elementem życia, ponieważ są w pełni świadomi ich kruchości. Pozostałości koralowca, podstawowego budulca wysp, są niezwykle podatne na działalność morza. Lekki materiał wapienny jest podmywany czy transportowany w inne miejsca, powodując ciągłe zmiany kształtów i rozmiarów wysp.

Dawniej władcy malediowscy opisywali swoje państwo określeniem *Magey vona dona raajje*, co w dhivehi oznacza „nasze znikające i pojawiające się królestwo”. Stwierdzenie to wskazuje na pełną świadomość niestałości własnej ziemi ojczystej. Codzienne życie Malediwczyków opiera się na obserwacji otoczenia geograficznego, pogody, aktywności morza, a także stałej adaptacji do jego zmian. Wyspy koralowe ze swojej natury są w ciągłym ruchu: wyłaniają się spod wody lub znikają pod jej powierzchnią, zmieniają kształty i wielkość w wyniku cykli monsunowych. Dlatego Malediowcy zawsze byli niezwykle mobilni, przyzwyczajeni do porzucania aktualnie zamieszkałych wysp na inne w trybie tymczasowym lub na stałe. Ze względu na taki styl życia sąsiedzi z Oceanu Indyjskiego nazywali ich „morskimi nomadami”.

⁴ Znana jest historia popularnego dziennikarza malediowskiego, Ismaila Khilatha Rasheeda, którego posądzono o publikację antyislamskich treści, a następnie zaatakowano nożem pod domem w Malé.

O sytuacji państw wyspiarskich w obliczu podnoszenia się poziomu morza mówi się od stosunkowo niedawna. Z kolei świadomość Malediwczyków o bezbronności wobec aktywności otaczającej ich wyspy wody zdaje się im towarzyszyć, odkąd je zamieszkali. Spowodowało to oswojenie się z problemem i odebranie mu wagi realnego zagrożenia, nawet w nowym kontekście – zmian klimatu. Takie powtarzające się w wywiadach stanowisko dobrze obrazują przykładowe wypowiedzi.

Ludzie na Malediwach mieszkali jeszcze przed naszą erą i mieszkają do dziś. Nie widzimy żadnego wzrostu poziomu morza. Mogło minąć 200 lat, ludzie gadają, ale nic nie obserwujemy [Gospodyni domowa w średnim wieku].

Ile to już lat się o tym mówi... Naukowcy mówią: „Okej, Malediwy zatoną za 10, za 15 lat, bla bla”. I tyle. Nie mówię, że nie zachodzi erozja wybrzeża, jest to oczywiście konsekwencją planów budowlanych, igrania z naturą, tworzenia nowych portów, pod które niszczy się rafę koralową. Tak, erozja wybrzeży następuje, ale to nie jest jakiś poważny problem [Biznesmen w średnim wieku].

Widać wyraźnie, że zagrożenie zalaniem nie jest dla Malediwczyków tematem ani nowym, ani poważnym.

Fakty naukowe a wiedza lokalna

Poza tym że Malediwczycy są oswojeni z niestabilnością swoich wysp, wykazują niskie zaufanie wobec oficjalnych danych naukowych. Prognozowany przez Międzypaństwowy Panel Zespół ds. Zmian Klimatu wzrost poziomu morza nie pozostawia wątpliwości co do przyszłości nisko położonych państw wyspiarskich. Ich mieszkańcy zdają się jednak te fakty bagatelizować. Widać to np. w poniższej wypowiedzi przytoczonej przez tłumaczkę.

On nie wierzy, że to się wydarzy [zalanie Malediwów w wyniku wzrostu poziomu morza – przyp. J.O.], nawet jeśli ludzie o tym mówią. *Insha'Allah* (tłum. Jak Bóg pozwoli), że to się nie wydarzy za jego życia. Ale nie wierzy też, że zdarzy się to po jego śmierci [Właściciel sklepu w średnim wieku].

Ta wypowiedź wyraźnie wskazuje na to, że podnoszenie się poziomu morza nie jest traktowane jako fakt, ale jest kwestią wiary lub jej braku. Podobny brak zaufania dla wiedzy naukowej pojawiał się w wielu wywiadach. Możliwym wytłumaczeniem dla takiej postawy jest strach. Niezauważanie problemu służy tu jako strategia radzenia sobie z nim. Potęguje ją pewna sprzeczność między oficjalnie prezentowanymi danymi naukowymi a wiedzą lokalną opartą na codziennej

obserwacji własnego otoczenia. Podnoszenia się morza nie widać gołym okiem, a obserwowane zmiany wyglądu wybrzeża są uważane za proces naturalny. Malediwczyrzy uważają, że jego zanikanie jest zjawiskiem sezonowym i równoważącym się w skali roku. Wierzą, że plaże ulegają erozji podczas konkretnej pory roku z jednej strony wyspy, z drugiej zaś przyrastają przez resztę roku, zachowując w ten sposób status quo dla całości lądu. Proces erozji i przyrastania wybrzeży w cyklu rocznym powodują rozmycie w postrzeganiu problemu globalnego, jakim jest wzrost poziomu morza.

Ponadto powolność wzrostu poziomu morza wpływa na brak zrozumienia, że klimat się zmienia. W raporcie „Determinants of Risk: Exposure and Vulnerability” autorzy podkreślają, że ryzyko katastrofy (*disaster risk*) musi być rozumiane jako stale proces ewoluujący (Cardona et al. 2012). Klimatolodzy odróżniają też nagłe, ekstremalne zdarzenia od zagrożeń pojawiających się stopniowo (Cardona et al. 2012: 67). Na przykład nagła, intensywne ulewa będzie zaliczała się do pierwszej grupy, a wzrost poziomu morza do drugiej. Zdarzenia o większej, skomasowanej mocy silniej oddziałują na wyobraźnię, dlatego o możliwości zalewania wysp przypominają wyspiarzom takie tragedie jak przejście tsunami. Z kolei stopniowy charakter wielu skutków zmian klimatu wpływa na ich postrzeganie przez ludzi. John Urry zauważa, że osoby niebędące ekspertami w tej dziedzinie oceniają sytuację na podstawie obserwacji pogody. A ponieważ zmiany klimatu widać dopiero, analizując dane pogodowe w szerszym kontekście, ludzie często wybierają słuchanie sceptyków klimatycznych, bo tak jest zwyczajnie wygodniej (Urry 2011: 18–21).

Zebrane wywiady wyraźnie wskazują, że własne doświadczenie i obserwacja lokalnego otoczenia są głównymi źródłami wiedzy dla Malediwczyrzy. A fakt, że nie widać ich gołym okiem, przyczynia się do nieuświadomionego „zepchnięcia” podnoszenia się poziomu morza poza ranking realnych zagrożeń.

Fatalizm a zmiany klimatu

Jeszcze innym, istotnym czynnikiem, który tłumaczy stosunek Malediwczyrzy do zagrożenia wynikającego ze wzrostu poziomu morza, jest religia. Wiara muzułmańska i silnie związany z nią światopogląd zapewniają poczucie bezpieczeństwa, które zwalnia z tematyzowania pewnych zagrożeń. Wyrazem tego jest często używany arabski zwrot *Insha'Allah*, który oznacza „jeśli Bóg pozwoli”. Z jednej strony wyraża on wiarę w omnipotencję Boga i kruchość ludzkich planów, a tym samym dystans do możliwości zrealizowania swoich zamierzeń.

Wiara w boską opiekę stała się na Malediwach podstawą oficjalnej polityki radzenia sobie z ryzykiem. W trakcie badań na Malediwach nie wypracowano żadnego planu zarządzania kryzysowego, mimo dotkliwego doświadczenia tsunami

z 2004 r., od którego minęło już wtedy dziesięć lat (wywiad z Hisanem Hassanem, kierownikiem Narodowego Centrum Zarządzania Katastrofami). Podczas kolejnej wizyty na Malediwach w 2017 r. zaobserwowano, że istnieje pewien system informowania o zagrożeniu, jednak nadal nie powstał kompleksowy plan działania w tym zakresie. Głównym rozwiązaniem w obliczu zbliżania się dużej fali do wyspy jest udanie się do meczetu, który zazwyczaj jest najwyższym i zlokalizowanym centralnie budynkiem na wyspie. Taki sposób postępowania jest dodatkowo wzmocniony przez przekonanie, że fala tsunami zazwyczaj omija meczet. Wiele osób z różnych regionów kraju, które na potrzeby badania wspominało przejście tsunami w 2004 r., potwierdziło ten sam cud, który uważają za wyraz opieki boskiej.

Poczucie ochrony Allaha jest bezsporne, dlatego w wielu wywiadach można zauważyć, że pytania o przyszłość lub potencjalne niebezpieczeństwa są uważane za całkowicie nieistotne. Przekonanie o swojej bezsilności w kształtowaniu własnego losu nie wywołuje jednak pesymizmu ani strachu u Malediwczyków; przeciwnie, powoduje wewnętrzny spokój. Nawet jeśli wzrost poziomu morza jest realnym zagrożeniem, mieszkańcy Malediwów są całkowicie pogodzeni ze wszystkim, co przyniesie przyszłość. A ponieważ nie mają na to wpływu, nie warto o tym myśleć.

Nieekologiczne praktyki

Wykorzystywanie rafy i piasku

Na koniec warto sprawdzić zasadność wysuniętej na początku pobocznej tezy o stereotypie tradycyjnych społeczności wyspiarskich jako bezbronnych ofiar. Ukazuje on mieszkańców zagrożonych zmianami klimatu regionów jako tych, którzy nie przyczynili się do nich w najmniejszym stopniu, ponieważ ich przemysł nie osiąga skali, która powodowałaby istotny wkład w światowe emisje gazów cieplarnianych. W tej narracji jest niewątpliwie dużo prawdy, warto jednak bliżej przyrzeć się codziennym praktykom na Malediwach i sprawdzić, na ile sama postawa, a na ile czynniki zewnętrzne, jak lokalizacja czy niewielki rozmiar, stawiają je w pozycji biernej ofiary.

W tym miejscu ważne jest zaznaczenie, że wzrost temperatury, najbardziej istotny czynnik zmian klimatu, powoduje nie tylko topnienie pokrywy lodowej, a w konsekwencji – wzrost poziomu morza. Obserwowany wzrost temperatury powierzchni mórz i oceanów powoduje też m.in. blaknięcie rafy koralowej (Hoegh-Guldberg 1999), podstawowego budulca malediwijskich wysp, co powoduje ich większą podatność na wzrost poziomu morza (Reaser et al. 2000). Badania wykazały, że niektóre codzienne praktyki na Malediwach od dekad dodatkowo naruszają rafę koralową, a tym samym – wysp.

Przed wszystkim do niedawna powszechnym zwyczajem było budowanie domów z koralowca. Drewno jest słabo dostępne na wyspach, dlatego mieszkańcy pozyskiwali budulec z otaczającej wyspy rafy. Na większości wysp do dziś przetrwały domy, w których widać elementy rafy koralowej i muszli zamiast cegieł. Praktyka ta sięga końca XIX w. na południu kraju, a w kolejnych dziesięcioleciach została spopularyzowana wraz z mechanizacją kutrów rybackich (Naseer 1997, w: Mohamed 2012: 104). Wcześniej domostwa powstawały na bazie drewna i łupin kokosa. Żeby poprawić ich trwałość postawiono na wapień, na początku budując z niego stupy buddyjskie, a po przejściu na islam – studnie do ablucji i meczety (Mohamed 2012: 95). Materiał z rafy pozyskiwano, wysadzając ją za pomocą ładunków wybuchowych.

Tę samą technikę niszczenia koralowców stosowano, by udroźnić drogi dla łodzi. Większość mniejszych wysp, które nie miały portów, wybierało takie rozwiązanie, ponieważ większe łódki przewożące ludzi i ładunki musiały zatrzymywać się na brzegu rafy, zbyt płytkiej, by po niej płynąć. Z tego miejsca pasażerowie i towary musieli przechodzić do mniejszych łódek lub czekać na odpowiednio dużą falę, która swobodnie przesunie łódź po rafie. Dlatego na niektórych wyspach postanowiono, że warto tworzyć spławne drogi prowadzące przez rafę. Ta praktyka doprowadziła do naruszenia naturalnej bazy i ochrony wysp.

Poza wykorzystaniem koralowca do budownictwa powszechnym zwyczajem jest wykorzystanie piasku zbieranego z plaży do obrzędów religijnych, takich jak: ramadan, Id al-Fitr, wesela czy obrzezanie chłopców. Ze względu na jego jasny kolor używa się go do symbolicznego oczyszczenia przestrzeni wokół domu (Mohamed 2012: 97). Masowe zbieranie piasku, które pogłębia erozję wybrzeża, a także wysadzanie raf koralowych zostały zakazane przez władze, ale zbieranie piasku jest do dziś praktykowane (Mohamed 2012: 97–102), ponieważ złamanie zakazu nie grozi żadnymi sankcjami.

Problem śmieci

Na jakość rafy koralowej na Malediwach wpływa gospodarka odpadami, prowadzona w sposób, który narusza równowagę ekologiczną. Przeludnione Malé produkuje rocznie 31 tys. kontenerów odpadów, które codziennie przewożone są na pobliską wyspę-wysypisko Thilafushi (Eskeland 2005). Ponieważ stołeczne śmieci kursują tam od lat 90. XX w., wyspa jest dosłownie z nich zbudowana i codziennie przyrasta o metr kwadratowy (Ramesh 2009).

Na lokalnych wyspach od niedawna powstają specjalne wydzielone miejsca na wysypiska, ale – ponieważ są zjawiskiem nowym – tylko część śmieci na nie trafia. Jednak ani na oddalonych od stolicy wyspach, ani na Thilafushi nie są one

przechowywane i utylizowane w sposób bezpieczny dla ludzi i środowiska. Część przedostaje się do morza, a część jest palona, z czym wiąże się emisja toksycznych gazów. Gospodarka odpadami jest wyzwaniem dla Malediwów m.in. dlatego, że wraz z gwałtownym rozwojem gospodarczym i wzmożeniem handlu międzynarodowego w bardzo szybkim tempie na wyspach pojawiły się zupełnie nowe rodzaje odpadów. Wcześniej, do lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, większość śmieci na Malediwach było pochodzenia organicznego. Zmiana ich charakteru i pojawienie się plastikowych opakowań spowodowały, że władze i mieszkańcy nie znalazły dotychczas rozwiązania na ich ekologiczną utylizację czy recykling.

Zabiegi konstrukcyjne na wyspach

W ostatnich latach na Malediwach istnieje też silna tendencja do powiększania wysp, budowania nowych na rozległych mieliznach z potencjałem do wykorzystania i budowania mostów łączących stosunkowo blisko położone wyspy. Jest to częścią szeroko zakrojonego przez władze planu konsolidacji wielu małych zamieszkałych wysp w maksymalnie kilkadziesiąt większych. Zgodnie z rządowym planem w ten sposób większa liczba ludności będzie miała dostęp do służby zdrowia, instytucji edukacyjnych i miejsc pracy.

Mimo swojego uzasadnienia ekonomicznego tego typu inwestycje w bardzo poważny sposób naruszają naturalne systemy raf koralowych, przyczyniając się do ich osłabienia. Przykładami takich inwestycji są wyspy Hulhumalé i Dhuvaa-faru czy najnowsza – otwarty w sierpniu 2018 r. most łączący Malé i Hulhulé, nazwany na cześć chińskich sponsorów – Sinamalé Bridge (Anees 2018). Następny most ma powstać w atolu Laamu, a jego planowana długość wynosi 20 km.

Celem powyższych przykładów nie jest udowodnienie, że to Malediwczycki ponoszą pełną odpowiedzialność za wrażliwość ich wysp na skutki zmian klimatu. Mizna Mohamed, badająca wiedzę ekologiczną Malediwczyków, wskazuje wiele przykładów na lokalne praktyki nastawione na ochronę środowiska. Jest to też spójne z muzułmańską koncepcją zaspokajania potrzeb życia codziennego, która zakłada, że wszystkie zasoby pochodzą od Allaha, a człowiek ma obowiązek korzystać z nich we właściwy sposób (Mohamed 2012). Nie jest też przypadkiem, że podstawą malediwijskiej diety jest tuńczyk, a nie bardzo powszechne ryby rafowe, dzięki czemu ich ekosystemy są naruszane w mniejszym stopniu (McClanahan 2000: 588). Przykłady tradycyjnych praktyk na Malediwach nastawionych na harmonijne współżycie z przyrodą można mnożyć. Jednak wpływ lokalnych społeczności na zmiany klimatu, czy szerzej – zrównoważony rozwój, zawsze warto przeanalizować w rozleglejszym kontekście.

Podsumowanie

W artykule wykazano, w jaki sposób wzrost poziomu morza jest odbierany z perspektywy Malediwów. Jako niewielkie państwo złożone z delikatnych wysp koralowych jest ono szczególnie narażone na stopniowe zalewanie. Mimo twardych danych dostarczanych przez IPCC dotyczących tempa i skali wzrostu poziomu morza na świecie na samych Malediwach nie jest ono widziane jako istotne i realne ryzyko. Wyjaśnienia, dlaczego tak się dzieje, dostarcza kulturowa teoria ryzyka, która przedstawia pojmowanie zagrożeń w różnych zbiorowościach jako proces społeczny.

Świadome przyswajanie wszystkich potencjalnych zagrożeń jest dla ludzi przytłaczające, dlatego na podstawie charakterystycznych dla siebie wartości społeczeństwa tworzą w sposób nieuświadomiony ich rankingi: wybierają, co jest dla nich ważne, a co może zostać zignorowane. W artykule przedstawiono, co dla Malediwczyków jest dziś problemem najbardziej palącym, znajdującym się na szczycie rankingu: są to konsekwencje transformacji systemowej. Największym związanym z tym niepokojem są konflikty wynikające z nagłej możliwości wyrażania własnych opinii, które zdaniem badanych zakłóciły charakterystyczny dla Malediwów porządek wyspiarskiego życia, odebrały spokój i harmonię.

Przedstawiono także możliwe przyczyny degradacji wzrostu poziomu morza jako zagrożenia dla Malediwów w rankingu ryzyk. Jednym z nich jest fakt, że kruchość wysp jest wpisana w kulturę, dla ich mieszkańców nie jest więc tematem nowym, który pojawił się wraz ze wzmożoną debatą na temat zmian klimatu. Niestabilność wysp koralowych jest stałym elementem życia, który sprawia, że Malediwczyzy są przyzwyczajeni do ich porzucania.

Inną przyczyną nieobecności wzrostu poziomu morza w rankingu zagrożeń mieszkańców Malediwów jest brak zaufania do faktów naukowych, ponieważ często nie pokrywają się one z wiedzą lokalną opartą na codziennej obserwacji. Stosunkowa powolność i stopniowy charakter wzrostu poziomu morza nie są zauważalne gołym okiem. A zmiany, którą są widoczne, takie jak erozja wybrzeża, nie są łączone z szerszym kontekstem zmian klimatu.

Ciekawy wątek do dyskusji na temat malediwijskiej percepcji wzrostu poziomu morza wprowadzają kwestie religijne. Dla społeczeństwa malediwijskiego, które w całości jest muzułmańskie, podstawą poczucia bezpieczeństwa jest wiara w Bożą opiekę. Towarzyszy jej przekonanie o omnipotencji Allaha, z czego wynika brak przywiązania dla własnych, ludzkich planów i działań.

Na przykładzie popularnych na Malediwach praktyk wyniszczających rafę koralową i szkodzącej środowisku gospodarki odpadami pokazano także, że społeczności wyspiarskie nie zawsze żyją zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Tym samym mogą mieć swój – choćby niewielki – udział w naruszaniu odporności swojego państwa na skutki zmian klimatu.

Podsumowując, należy zauważyć, że przy tworzeniu polityk klimatycznych i rekomendacji dla państw narażonych na zmiany klimatu niezwykle istotne jest dogłębne zbadanie ich lokalnego kontekstu i percepcji zagrożenia. W przypadku gdy się tego zaniecha, może się okazać, że kosztowne plany adaptacyjne planowane odgórnie przez organizacje międzynarodowe są nieadekwatne dla danych społeczeństw lub nie zostaną przez nie zaakceptowane.

Literatura

- Anees Sh., 2018, *Maldives Government to Open Sinamalé Bridge on Thursday*, www.raajje.mv/39579 (dostęp: 20.01.2020).
- Bernstein P.L., 1997, *Przeciw Bogom. Niezwykłe dzieje ryzyka*, Warszawa: WIG-Press.
- Boano C., Zetter. R., Morris T., 2007, *Environmentally Displaced People: Understanding the Linkages between Environmental Change, Livelihoods and Forced Migration*, Oxford: Refugee Studies Center Department of International Development University of Oxford.
- Cardona O.D., van Aalst M.K., Birkmann J., Fordham M., McGregor G., Perez R., Pulwarty R.S., Schipper E.L.F., Sinh B.T., 2012, *Determinants of Risk: Exposure and Vulnerability* [w:] C.B. Field, V. Barros, T.F. Stocker, D. Qin, D.J. Dokken, K.L. Ebi, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, G.K. Plattner, S.K., Allen, M.I. Tignor, P.M. Midgley (eds.). *Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation: A Special Report of Working Groups I and II of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)*, Cambridge–New York: Cambridge University Press.
- Douglas M., Wildavsky A.B., Douglas P.M., 1983, *Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers*, Berkeley: University of California Press.
- Eskeland L., 2005, *Tsunami Leaves Garbage Problems for Atoll Nation*. *International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies*, www.ifrc.org/en/news-and-media/news-stories/asia-pacific/maldives/maldives-tsunami-leaves-garbage-problems-for-atoll-nation/ (dostęp: 16.04.2020).
- Hoegh-Guldberg O., 1999, *Climate Change, Coral Bleaching and the Future of the World's Coral Reefs*, „Marine and Freshwater Research”, Australia: CSIRO 50(8).
- Hussain D., 2008, *Functional Translation of the Constitution of the Republic of Maldives* na zamówienie Ministry of Legal Reform, Information and Arts.
- IPCC, 2013, *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge–New York: Cambridge University Press.
- Jędrusik M., 2005, *Wyspy Tropikalne. W poszukiwaniu dobrobytu*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kaufmann J.C., 2010, *Wywiad rozumiejący*, Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Kench P.S., McLean R.F., Nichol S.L., 2005, *New Model of Reef-Island Evolution: Maldives*, „Indian Ocean. Geology”, vol. 33(2).
- Maloney C., 1980, *People of the Maldivé Islands*, Bombaj: Orient Longman Ltd.

- McClanahan T.R., 2000, *Bleaching Damage and Recovery Potential of Maldivian Coral Reefs*, „Marine Pollution Bulletin”, vol. 40(7).
- Mohamed M., 2012, *Changing Reef Values: An Inquiry into the Use, Management and Governances of Reef Resources in Island Communities of the Maldives* (praca doktorska), University of Canterbury.
- Naseer A., 1997, *Status of Coral Mining in the Maldives: Impacts and Management Options*, Workshop on Integrated Reef Resources in the Maldives. D.J. Nickerson and M.H. Maniku. Malé, Bay of Bengal Programme. Paper 5.
- National Bureau of Statistics, Ministry of Finance and Treasury, 2015, *Population and Housing Census 2014*, www.statisticsmaldives.gov.mv/nbs/wp-content/uploads/2015/10/Census-Summary-Tables1.pdf (dostęp: 24.04.2020)
- National Bureau of Statistics, Ministry of Finance and Treasury, 2018, Total Registered Bed Capacity and Number of Accommodation Establishments, www.statisticsmaldives.gov.mv/yearbook/2018/wp-content/uploads/sites/5/2019/05/10.2.pdf (dostęp: 28.05.2020).
- Ramesh R., 2009, *Paradise Lost on Maldives' Rubbish Island*, „The Guardian”, www.theguardian.com/environment/2008/nov/10/maldives-climate-change (dostęp: 17.05.2020).
- Reaser J.K., Pomerance R., Thomas P., 2000, *Coral Bleaching and Global Climate Change: Scientific Findings and Policy Recommendations*, „Conservation Biology”, Wiley, vol. 14, no. 5.
- Republic of Maldives. Ministry of Tourism and Civil Aviation, 2007, *Maldives Third Tourism Master Plan 2007–2011*.
- Statistical Yearbook of Maldives, 2018, <http://statisticsmaldives.gov.mv/yearbook/2018/> (dostęp: 15.11.2020).
- Urry J., 2011, *Climate Change and Society*, Cambridge: Polity Press.